

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД, ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ І НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ

Розглянуто вплив глобалізації як на систему соціальних, економічних, політико-правових відносин, які встановлює й оберігає Конституція України та інші нормативно-правові акти, так і на систему основних організаційних і правових форм суспільних відносин.

Ключові слова: глобалізація, держава, конституційний лад, територіальна цілісність, суспільні відносини.

Рассматривается влияние глобализации на систему социальных, экономических и политико-правовых отношений, устанавливаемых и охраняемых Конституцией Украины и другими нормативно-правовыми актами, а также на систему основных организационных и правовых форм общественных отношений.

Ключевые слова: глобализация, государство, конституционный строй, территориальная целостность, общественные отношения.

Influence of globalization is examined on the system of the social, economic and politic-legal relations set and guarded by Constitution and other constitutionally-legal acts, and also on the system of basic organizational and legal forms of public relations.

Keywords: globalization, state, constitutional line-up, territorial integrity, public relations.

Актуальність проблеми. Глобалізаційні процеси, які відбуваються в сучасному світі, є складними, багаторівневими й неоднозначними. Поряд із безперечним розширенням можливостей сучасних глобальних комунікацій і відносин глобалізований світ генерує й низку небезпек та загроз. Особливо ці загрози й небезпеки актуалізуються для молодих незалежних суверенних держав, зокрема для України.

Аналіз наукових джерел і публікацій, як попередніх, так і новітніх [5; 6; 10; 14–18], свідчить про те, що, незважаючи на достатньо широке коло наукових доробок стосовно проблем забезпечення національної безпеки, її проблеми, пов'язані з розумінням сутності впливу глобалізаційних тенденцій на забезпечення захисту об'єктів державної безпеки, залишаються ще недостатньо опрацьованими. Тому, метою цієї статті є спроба проаналізувати вплив глобалізаційних тенденцій та процесів на забезпечення захисту основних об'єктів державної безпеки України – її конституційного ладу, територіальної цілісності й недоторканності¹.

Конституційний лад – це система соціальних, економічних і політико-правових відносин, які встановлюються й охороняються конституцією та іншими конституційно-правовими актами держави. По суті, конституційний лад являє собою

¹ Тема цієї статті безпосередньо пов'язана з тематикою наукових досліджень Інституту дослідження проблем державної безпеки Служби безпеки України.

певний тип конституційно-правових відносин, зумовлених рівнем розвитку суспільства, держави та права.

За змістом конституційний лад охоплює передбачені й гарантовані конституцією державний і суспільний лад, конституційний статус людини та громадянина, систему безпосереднього народовладдя, організацію державної влади й місцевого самоврядування, територіальний устрій, основи національної безпеки та інші найважливіші інститути конституційно-правових відносин.

За формою конституційний лад становить систему основних організаційних і правових форм суспільних відносин, передбачених конституцією, тобто основних видів організації та діяльності держави, суспільства та інших суб'єктів конституційно-правових відносин. Конституційний лад – це насамперед передбачені конституцією форма держави за характером державного устрою й державного правління та форми безпосереднього народовладдя (вибори, референдум тощо).

Сучасні глобалізаційні процеси становлять суттєву загрозу конституційному ладу, територіальній цілісності й недоторканності України [1; 3; 8; 13]. Унаслідок глобалізації в деяких національних державах зростають внутрішні суперечності. Через прозорі державні кордони в суспільство проникають не лише блага цивілізації, але й багато загальносвітових загроз. Попередні механізми безпеки, засновані виключно на захисті зовнішніх кордонів країни, виявилися недостатньо ефективними в боротьбі з такими явищами, як міжнародний тероризм і релігійний екстремізм. У сучасних етнічно розмаїтих суспільствах важко знайти стрижні для консолідації країни, не поступаючись при цьому принципами демократії. Слід також додати, що низка сучасних держав на підставі внутрішнього напруження впродовж тривалого часу перебувають у стані напіврозпаду або, як Україна, у стані систематичної кризи.

Однією з проблем України в контексті проблеми забезпечення територіальної цілісності й недоторканності в умовах глобалізації була внутрішня невідповідність нашої держави до незалежності, відсутність єдиної національної ментальності, загальноприйнятих національних цінностей [19–20]. Перед Україною постали проблеми: прискорена побудова національної держави вимагала консолідованої національної ментальності; швидка консолідація національної ментальності виявилася дуже важкою (якщо не неможливою) без сильної унітарної держави. Намагання розв'язати окремі проблеми одночасно виявилися дуже нагальними. Унаслідок вісімнадцятилітніх пошуків Україна лише зараз підійшла до розуміння цілеспрямованого формування геополітичних пріоритетів, уніфікованої системи національних інтересів і виваженої національної стратегії.

Перші спроби визначити головні для України категорії та поняття були зроблені ще всередині 1991 року. В Україні та на Заході було опубліковано серію статей, де визначалися головні національні інтереси та геополітичні пріоритети, утілення в життя й захист яких гарантували б виживання України – незалежної суверенної держави. Були окреслені також і загрози національній (державній) безпеці України. Порівняння цих визначених національних інтересів і загроз із реальними досягненнями процесу державотворення дає можливість дійти висновку, що з'явилися нові вагомні загрози.

*Пилипчук В. Г., Дзьобань О. П. ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА
КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД, ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ І
НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ*

Україна у своєму державотворенні зробила надзвичайно багато помилок. Коли прийшло усвідомлення, що реальна політична незалежність неможлива без незалежності економічної, це змусило правлячу еліту висунути програму економічних реформ як центральну тезу внутрішньої та зовнішньої політики України. Проте, на жаль, послідовності у її втіленні в життя немає. Є всі підстави стверджувати, що глобалізація сьогодні й на перспективу зумовлює:

стимульовані ззовні міжнаціональні конфлікти та територіальний розкол України;

економічну блокаду і ядерний шантаж;

економічний шантаж і цілеспрямовані акції з підривання економіки України та блокування її економічної незалежності;

територіальні претензії та втягування України у міждержавні конфлікти;

невизначеність багатьох кордонів та іноземне економічне «проникнення» як форму встановлення політичної залежності;

панслов'янську ідеологію та російське соціально-культурне домінування «стратегічних партнерів», що на практиці дуже часто нагадують безпринципність.

Одночасна орієнтація на полярні центри сили, балансування на суперечностях потенційно небезпечні й завжди були ефективною тимчасовою тактикою, однак поганою стратегією. Крім цього, формування й імплементація ефективної стратегії неможлива без попереднього визначення геополітичних пріоритетів, чіткого усвідомлення національною елітою ролі та місця України в регіональному й глобальному геополітичному просторі. Отже, питання геополітичного вибору України перетворюється із загальнотеоретичної проблеми у визначальний фактор її історичного й суверенного майбутнього [2; 4; 7; 9; 11; 12]. Це важливо тому, що стабільність усієї Євроатлантичної системи на сучасному етапі залежить від посткомуністичних країн Балто-Чорноморського поясу («вісі Європи»). Це країни Балтії, Польща, Україна, Румунія, Угорщина, Чехія, Словаччина. Маючи міцні стратегічні позиції, ці країни визначають і будуть визначати стан і структуру європейської безпеки на десятиліття наперед.

Україна посідає ключове місце на Балто-Чорноморській вісі. На цьому наголошують і представники атлантизму, і прихильники євразійства. Однак з існуванням незалежної України не можуть погодитися політичні діячі Росії. Вони розглядають незалежну Україну як загрозу своїй національній безпеці. Північний сусід не бачить Україну поруч як необхідну умову розвитку своїх вигідних стосунків з Європою й Заходом загалом.

Російська стратегія передбачає особисте лідерство представляти перед Заходом інтереси країн «колишнього Союзу». Основні напрями стратегії Росії зумовлені її геополітичними амбіціями й намаганнями повернути собі статус наддержави, який вона втратила після розпаду Варшавського договору та СРСР. Особливе місце відводиться інтеграційним процесам у зоні «російського впливу», можливостям і механізму СНД. Головні стратегічні пріоритети політики Росії до СНД завжди визначалися намаганнями використати цю структуру як знаряддя реінтеграції СРСР у тій чи іншій формі, засіб просування й втілення у життя економічних, політичних,

військових і територіальних амбіцій Росії далеко за її сучасними межами. Первісно сформований як об'єднання незалежних держав, СНД поступово трансформувалася у повністю підконтрольну Москві політико-економічну структуру. Росія не лише хоче бути лідером і новим центром СНД, а й відкрито заявляє свої права на повне домінування у цій організації. Вона не має наміру будувати відносини в СНД на основах рівного партнерства й норм міжнародного права, поважати економічний та політичний суверенітет і територіальну цілісність її членів.

Реальну політику Росії стосовно України й інших держав СНД визначає стратегія відродження нової наддержави на теренах СНД під контролем Росії. І хоча існують теорії, які передбачають хід подій, що Росія зможе відмовитись від традиційної ролі «старшого брата», «захисника» всього пострадянського простору й почне поводитись як «нормальна» країна щодо своїх сусідів, проте в багатьох випадках ці теорії можна розглядати серйозно лише як класичний приклад спроб видавати бажане за дійсне, оскільки вони повністю ігнорують величезну соціальну інерцію 145-мільйонного народу з 400-літньою історією перманентної експансії й домінування над іншими країнами.

Існує й проблема: Україна – Захід. Як уже згадувалось, Україна посідає ключове місце на євразійському просторі й фактично контролює основні транспортні коридори між двома цивілізаціями й у широтному, і в меридіанному напрямках. Тим часом, політика Заходу щодо України в перші роки її існування як незалежної держави була не менш суперечливою й непослідовною, аніж політика України до Заходу. У певних аспектах вона залишається такою й на сучасному етапі. Причини цього явища полягали й у повільності формування на Заході нової стратегії щодо посткомуністичних країн, і в традиційній та дуже шкідливій звичці Заходу дивитися на пострадянський простір «очима Москви». Водночас Росія створювала у світовій спільноті імідж України як «авторитарно-націоналістичного», «безвідповідально-неокомуністичного» режиму. Політика Заходу до України почала змінюватися лише з середини 90-х років, коли наміри Росії стосовно відродження нової наддержави на геополітичному просторі колишнього СРСР стали цілком очевидними.

Геополітичний клімат, що створюється в Центрально-Східній Європі внаслідок розширення НАТО, не сприяє реалізації інтересів України як суверенного суб'єкта міжнародної політики. Західний кордон України лише з теперішніми членами НАТО Польщею й Угорщиною становить відповідно 542 і 135 км, що не позбавить Україну чималих загроз, розмір і руйнівний потенціал яких украй небезпечний для існування держави.

Розширення НАТО на країни-сусідів України має ще й загрозливе стратегічне значення, особливо завдяки тому, що політика НАТО продовжує ґрунтуватися на стратегії сили й безкарності. Крім того, негативні наслідки розширення НАТО для міжнародного клімату в регіоні Центрально-Східної Європи й для суверенітету України, вони пов'язані з негативною реакцією Росії на цей процес.

Україна, відмовившись від засобів ядерного стримування та приєднавшись до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, практично унеможливила формування самодостатньої системи безпеки України. Становище з гарантуванням

*Пилипчук В. Г., Дзьобань О. П. ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА
КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД, ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ І
НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ*

зовнішньої безпеки України ускладнюється тим фактом, що її Збройні сили не здатні повною мірою гарантувати безпеку держави. Україна не здатна також накопичити достатню кількість мобілізаційних ресурсів. У державі наявна морально-духовна криза. Україна хоче володіти значним і якісним з воєнного погляду демографічним потенціалом, значними запасами звичайних озброєнь, матеріальною базою для її виробництва. Вона, на жаль, не використовує такий ресурс. Це відбувається насамперед через недостатній рівень патріотизму й відповідальності керівництва держави.

Висновки. Таким чином, сучасні глобалізаційні тенденції й процеси здійснюють безпосередній вплив на стан державної безпеки України, зокрема на збереження її конституційного ладу, територіальної цілісності й недоторканності. Сьогодні маємо цілком очевидну загрозу цим об'єктам державної безпеки України, тому зовнішня та внутрішня політика нашої держави, а також і перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямі повинні бути чітко орієнтовані на забезпечення й відстоювання власної державності, суверенності, незалежно від корпоративних (передусім економічних) інтересів політичних сил усередині країни.

Література:

1. *Алексеевко І. В.* Національні держави в умовах глобалізації світу (політичні і правові аспекти) [Текст] / І. В. Алексеевко. — К. : Аспект-поліграф, 2006. — 360 с.
2. *Бірюкова О. О.* Україна та західні сусіди: геополітичний аспект етнопатриотичного розвитку [Текст] / О. О. Бірюкова // Питання політології : вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. — Х., 2005. — № 702. — С. 150—157.
3. *Гальчинський А.* Глобальні трансформації: уроки для України [Текст] / А. Гальчинський // Політика і час. — 2005. — № 8. — С. 18—28.
4. Геополитические ориентации населения и безопасность Украины. По данным социологов [Текст] / сост. М. О. Шульга. — К. : ООО «Друкарня „Бізнесполіграф”», 2009. — 87 с.
5. Глобалізація і безпека розвитку [Текст] : [монографія] / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. ; керівник авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. — К. : КНЕУ, 2001. — 733 с.
6. *Горбулин В.* Национальная безопасность Украины и международная безопасность [Текст] / В. Горбулин // Политическая мысль. — 1997. — № 1. — С. 76—88.
7. *Дзьобань О. П.* Геополітичні чинники системи національної безпеки (соціально-філософський аспект) [Текст] / О. П. Дзьобань // Людина і політика. — 2004. — № 1 (31). — С. 83—90.
8. *Дмитренко М. А.* Інноваційний розвиток України в умовах глобалізації й інформаційної революції [Текст] / М. А. Дмитренко. — К. : Знання України, 2009. — 339 с.
9. *Дугин А. Г.* Геополитика постмодерна: времена новых империй: очерки геополитики XXI века [Текст] / А. Г. Дугин. — СПб. : Амфора, 2007. — 382 с.
10. Исследования по безопасности [Текст] / С. В. Выборнов, А. Ю. Иванов, С. Е. Коршиков и др. ; под ред. С. П. Никанорова. — М. : Концепт, 1998. — 623 с.
11. *Кефели И. Ф.* Философия геополитики [Текст] : [монография] / И. Ф. Кефели. — СПб. : Петрополис, 2007. — 207 с.
12. *Когут О. В.* Геополітичний вибір України: сучасний стан і перспективи розвитку [Текст] / О. В. Когут, А. С. Циганчук. — Рівне : НУВГП, 2008. — 111 с.
13. *Ліпкан В. А.* Державний суверенітет у контексті формування системи міжнародної безпеки [Електронний ресурс] / В. А. Ліпкан, О. В. Тюріна. — Режим доступу: — www.univer.km.ua.
14. *Макеев А. В.* Политика и безопасность [Текст] : [монография] / А. В. Макеев. — М. : Щит-М, 1998. — 270 с.
15. *Пирумов В. С.* Стратегия выживания социума: Системный подход в исследовании проблем геополитики и безопасности [Текст] / В. С. Пирумов. — М. : Дружба народов, 2003. — 538 с.

16. *Поздняков Э. А.* Геополітика [Текст] / Э. А. Поздняков. — М. : АО Издательская группа «Прогресс» – «Культура», 1995. — 570 с.
17. *Романович А. Л.* Проблема безопасности в контексте устойчивого развития [Текст] / А. Л. Романович // Социально-гуманитарные знания. — 2003. — № 1. — С. 3—18.
18. *Рыбалкин Н. Н.* Природа безопасности [Текст] / Н. Н. Рыбалкин // Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. — 2003. — № 5. — С. 36—52.
19. *Стражний О. С.* Український менталітет: ілюзії, міфи, реальність [Текст] / О. С. Стражний. — К. : Книга, 2008. — 368 с.
20. *Стражний А. С.* Украинский менталитет [Текст] / А. С. Стражний. — К. : Издательство Подолина, 2008. — 384 с.